

MAGYAR-
ORSZÁG
GLOBÁLIS
TÖRTÉNETE

1869-2022

Szerkesztette:
Laczó Ferenc és Varga Bálint

CORVINA

| 1890

Megalapítják a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot

A nemzetközi munkásmozgalom Magyarországon

A 19. század legnagyobb hatású műve (Charles Darwin *A fajok eredete* című tudományos munkája mellett) alighanem Karl Marx és Friedrich Engels *Kommunista kiáltvány* című, 1848-ban megjelent röpirata volt. Elhíresült befejezése megmozgatta az eredeti tőkefelhalmozás időszakában sínylődő munkások fantáziáját, akik átélték, hogy „csak a láncukat veszíthetik”, és elhitték, hogy „cserébe egy egész világot nyerhetnek”.

A mű csak a Millennium évében, 1896-ban jelent meg magyarul, de különösebb szükség nem volt fordítására, hiszen a munkásmozgalom első számú helyi nyelve a német volt, a szocialista irodalmat olvasó, képzettebb szakmunkások pedig jelentős részben az Osztrák–Magyar Monarchia iparosodottabb, Lajtán túli részeiről érkeztek Magyarországra. Más országokéhoz hasonlóan a magyarországi munkásmozgalom is multietnikus volt, az itt születettek csak a századfordulóra kerültek többségbe. Bécs, Prága, Pozsony és Budapest munkásszervezeteinek képviselői kölcsönösen részt vettek egymás rendezvényein. 1876-ban például még osztrák–magyar cipésszakkongresszust is tartottak. Közös szaklap és betegsegélyező pénztár megalapításáról is döntöttek, de az Osztrák–Magyar Monarchia munkáspártjait összefogó, „birodalmi” szociáldemokrata párt nem jött létre.

A Magyarországi Szociáldemokrata Pártot (MSZDP) 1890-ben alapították, bár voltak szervezeti előzményei (az Általános Munkásegylet 1868-ban és a Nemválasztók Pártja 1878-ban). Az alakuló kongresszusra még Friedrich Engels is küldött üdvözlő levelet Londonból, aki annak újabb bizonyítékát látta a pártalakulásban, hogy a modern gyáripar megjelenése egy országban szükségszerűen munkásmozgalmat teremt.

A párt születésénél főként az osztrák Victor Adler bábáskodott, akit az 1889-ben alapított II. Internacionálé bízott meg azzal a feladattal, hogy segítse az MSZDP nemzetközi integrációját. A párt küldöttjei (az 1896-os londoni távolmaradásuk kivételével) rendre részt is vettek a II. Internacionálé kongresszusain, legnagyobb számban az 1907-es stuttgarti, az 1910-es koppenhágai és az 1912-es bázeli rendezvényeken. A II. Internacionálé eközben határozottan Európa- és Nyugat-centrikus szervezet volt, amelynek összképet csak kis részben módosította, hogy argentin szocialista, párizsi indiai nacionalista és palesztinai zsidó tagszervezetei is voltak. Az első világháború kitörése azonban – amelyet Jean Jaurès, az ekkor meggyilkolt francia szocialista politikus várakozásaival ellentétben a szocialistáknak nem sikerült megakadályoznia – súlyos csapást mért az internacionalizmusra. A II. Internacionálé 1916-ban végül fel is oszlott.

Az MSZDP annak szellemében kezdett politizálni, amit a II. Internacionálé tűzött ki célul: a forradalom útján való hatalomátvétel helyett a tömegpárttá válást és a parlamentbe jutást, azaz szocializmust demokratikus eszközökkel. Ezt a magyar pártnak a Németország Szociáldemokrata Pártja 1891-es erfurti programját mintául vevő 1903-as programjában is megfogalmazták. A magyarországi szociáldemokraták német mintákat követtek, elsősorban a középutas, centrista Karl Kautsky, illetve a revizionista Eduard Bernstein eszméi hatottak rájuk. Mivel a termelőeszközök köztulajdonba vételének maximális célját nem forradalmi, hanem parlamentáris úton szerették volna megvalósítani, ezért minimális programként szavazati jogot követeltek minden 20 éven felüli állampolgárnak nemre való tekintet nélkül, titkos és községenkénti szavazást, valamint hogy a szavazásokat törvényes munkaszüneti napon tartsák, hogy munkája és munkaadója egyetlen munkást se korlátozhasson demokratikus jogai gyakorlásában. Az MSZDP vezetősége tehát megkülönböztetett egy maximális – forradalmi átalakulást hirdető – és egy minimális – a forradalmi átalakulás feltételeit demokratikus úton megteremtő – programot, bár az előbbi az utóbbiból elvileg szervesen következett. A párt vezetői optimistán tekinthettek a jövőbe, hiszen például a szabadelvű *Budapesti Napló* 1899. december 31-i számában aggódva búcsúztatta a liberális 19. századot és attól tartott, hogy az átadja a helyét a szocializmus korának. A *Népszava* egy nappal korábban megjelent, új századot köszöntő vezércikkében a kor kereszténységeként írtak a munkásmozgalomról.

A tömegpárttá válást hamar abszolválta az MSZDP, dacára annak, hogy Budapestet és néhány vidéki ipari központot (például Temesvár) leszámítva az ipari munkásság létszáma nem volt túl jelentős. A tömegpárttá válást a szakszervezeti rendszer kiépítése segítette: a szakszervezeti tag eleve párttagnak számított, de már azt is „szocialistának” tekintették, aki olvasta az 1905. április 1-jétől napilapként megjelenő pártlapot, a *Népszavát*. Ennek szerkesztője a párt elnöke, a mérsékelt Garami Ernő volt. A magyar nyelvű napilap mellett léteztek nemzetiségi nyelveken kiadott szocialista újságok is, mint a német nyelvű *Volksstimme*. Az általános választójog követelése miatt a munkásmozgalom a női emancipációs mozgalommal is összefonódott, noha Magyarországon a szociáldemokrata nőmozgalmárok vitában álltak a cenzusos választójogot elfogadó polgári feministákkal. A munkásnőknek 1905-ben *Nőmunkás* címmel indítottak külön lapot a szociáldemokraták, ennek szerkesztője Gárdos Mariska, az 1903-ban alapított Magyarországi Nőmunkás Egyesület első elnöke volt.

1906-tól hosszabb írások és tanulmányok közzétételére *Szocializmus* címmel elméleti folyóiratot is megjelentetett a párt szintén Garami Ernő, valamint Kunfi Zsigmond szerkesztésében. A *Die Neue Zeit* mintájára létrehozott periodikában a szocializmus nemzetközi teoretikusai is helyet kaptak, így fordításban közölték lapjain Karl Kautsky, Emile Vandervelde, de még Lev Trockij írásait is. Érdekes módon a nagy befolyású teoretikus, Eduard Bernstein nem szerepelt a *Szocializmus* szerzői között, noha 1913-ban személyesen is ellátogatott Budapestre, ahol az MSZDP látta vendégül, miközben előadást tartott a Galilei Körben is.

A felhalmozott ismereteket népszerűsítő formában is közreadták a *Munkás Könyvtár*-sorozatban. E sorozat részben német szocialista ideológusok munkáit közölte fordításban, részben a magyar pártvezetők saját műveit – említésre méltó, hogy Garami Ernő 1909-ben olvasmányos munkában mutatta be Marx és Engels

életét. Garami és Kunfi egyként kiváló előadók és visszatérő vendégei voltak a szabadgondolkodó fiatalokat tömörítő Galilei Körnek (1908–1919), amely kiterjedt munkásoktató tevékenységet is folytatott. A 20. század elejére átfogó munkás-ellenkultúra jött létre saját sajtóval, irodalommal, matinékkal, ünnepségekkel – mindezekelőtt május 1-jével – és történelmi hősökkel (Dózsa György, Martinovics Ignác, Petőfi Sándor).

A „vérvörös lobogó” használata, az internacionalizmus és a multietnikus jelleg – az MSZDP választási pénzeket gyűjtő könyvecskéjének borítóján nemcsak a „Választási alap” és a „Wahlfond”, de a „Volobny Zákklad” cím is szerepelt – miatt a szociáldemokratákat ellenfeleik eközben előszeretettel titulálták (ismét csak nemzetközi mintákat követve) „hazátlan bitangoknak”.

Garami Ernő a *Hazafiság és nemzetköziség* című, 1903-ban megjelentetett röpiratában válaszolt: „A haza: a jog és a kenyér. Ahol elrabolják jogomat, kiveszik kezemből kenyereimet, ott elrabolják tőlem a hazát. Akik elrabolják tőlem, azok az igazi hazaárulók, azok az igazi hazátlan bitangok, s ha küzdök ellenük jogomért és kenyereimért, akkor hazámért küzdök!”

Az első szervezeti pártokat Európa-szerte a szociáldemokraták hozták létre, és ez Magyarországon is így volt – a korábban alapított magyarországi pártok leginkább (alapszabály és szervezetek nélküli) pártklubok voltak. Az új típusú szervezeti jelleg tette lehetővé a tömegsztrájkok és munkásdemonstrációk hatékony lebonyolítását. De hiába szerveződtek párttá a szociáldemokraták, a magyar állam képviselői még sokáig nem politikai, hanem rendészeti kérdésként tekintettek a munkásmozgalomra – aminek szintén megvoltak a németországi előzményei. Változást az 1905. év hozott: az oroszországi forradalom hatására minden addiginál jobban aktivizálta magát az MSZDP, a magyarországi belpolitikai válság idején pedig felértékelődött a jelentős tömegeket megmozgatni tudó párt jelentősége. A „nemzeti ellenzék” választási győzelmét el nem fogadó Ferenc József által kinevezett, népszerűtlen „darabontkormány” belügyminisztere, Kristóffy József ekkor kilátásba helyezte a választójogi reformot. A bizalmas Kristóffy–Garami-paktum – amely a választójog bővítését és az MSZDP-t sújtó korlátozások eltörlését ígerte a támogatásért cserébe – az MSZDP történetének első igazán nagy tömegtüntetéséhez, az 1905. szeptember 15-i ún. vérvörös péntekhez vezetett. A magyar állam MSZDP-hez fűződő viszonyára innentől kezdve nem lehetett csakis „büntetőjogi” kérdésként tekinteni. A párthoz való hozzáállás immár politikai dilemmaként jelentkezett a polgári pártok vezetői számára is.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt háromnyelvű adománygyűjtő kiadványának címlapja (1908).
Forrás: Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár

A pártköveteléseket illetően a szociáldemokraták hiába értek el sikert már az 1890-es években a munkásbiztosítás bevezetésével és a munkakörülmények javulásával, az 1900-as évektől előtérbe kerülő általános és titkos választójog megadásaért (az osztrák szociáldemokraták támogatása ellenére) sikertelenül küzdöttek. Ez kortárs európai összehasonlításban meglehetősen szokatlan volt. A 20. század elején a magyar lakosság csak 5–6%-a szavazhatott a magas vagyoni és műveltségi cenzus miatt. Ugyan 1913-ban, majd 1918-ban is enyhítettek a maga korában is szokatlanul szigorú választójogi törvényen, de ezek alapján nem tartották választást.

Ebből következett, hogy az MSZDP 1918-ig egyetlen képviselőt sem tudott a parlamentbe juttatni, hiába vált addigra Magyarország legnagyobb pártjává, amelynek taglétszáma 1917-től ráadásul kifejezetten rohamosan emelkedett: a szakszervezeti tagok (és egyszersmind párttagok) száma 1916-ban még csak 55 000 volt, de 1917-ben már 215 000 főre nőtt, 1918. december 31-én pedig már nem kevesebb, mint 721 000 párttagot számláltak.

Az MSZDP más országok szociáldemokrata pártjaihoz hasonlóan kezdetben aszisztált a háborús politikához. Az 1914-ben kitörő világháborúnak eleinte a „cári zsarnokság” elleni küzdelemként próbáltak osztályharcos értelmezést adni, de 1916-tól antimilitarista irányba kezdtek fordulni, hogy hivatalos küldöttségük 1917 májusában már az annexió és kárpótlás nélküli béke mellett foglaljon állást egy Stockholmba tervezett nemzetközi kongresszus előkészítésekor.

A szakszervezeti, és így a párttaglétszám háború alatti növekedésében jelentős szerepet játszott, hogy az MSZDP tagjai sokat tettek a világháborús „elnyomorodás” idején az életkörülmények javításaért. Először is igyekeztek felmérni a problémák súlyát, a magyarországi nőmunkások országos szövetségének szervezőbizottsága például kérdőívekben tudakozódott az üzemekben dolgozó nőmunkások helyzetéről. Az eredmények megrendítőek voltak. A Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárban őrzött kérdőívek szerint például egy tizenhét éves munkaslány tíz (!) személyt támogatott az eleve szerény keresetéből, miközben csak kávé (véltetően kávépótlékot) reggelizett.

Az MSZDP expanziójának és súlynövekedésének volt köszönhető, hogy a háború végére a parlamenti képvisellel továbbra sem rendelkező párt vezetői már rendre megfordultak a miniszterelnökök dolgozószobájában is. Sőt a Tisza Istvánt váltó új miniszterelnök, Esterházy Móric 1917 nyarán maga kereste fel a *Népszava* Conti (ma Tolnai Lajos) utcai szerkesztőségét, hogy a terveiről tájékoztassa a szociáldemokratákat. A vezető szociáldemokrata politikusok ezzel Magyarországon is bebocsátást nyertek a politikai elitbe – közel húsz évvel azután, hogy Alexandre Millerand személyében 1899-ben szocialista kereskedelmi minisztere lett a francia kormánynak.

A 19. század végi, németek által nagyban befolyásolt Közép-Európa periferiáján felnövő, a modern pártpolitikát meghonosító és idővel egyre jelentősebbé váló Magyarországi Szociáldemokrata Párt a következő évben, az őszirózsás forradalmat követően szintén minisztert adhatott. A szociáldemokraták az első világháború végén nemcsak Magyarországon, hanem az összes összeomló-újjaszülető államban hatalomra jutottak, sőt négy fiatal köztársaságban, Németországban, Ausztriában, Grúziában és Örményországban államelnököt is adtak. Míg Magyarországon az 1919-es ellenforradalom ismét a politika periferiájára szorította a szociál-

demokráciát, megelőlegezve az egész közép-európai térség de-demokratizációját, az 1920-as és 1930-as években a szociáldemokraták rendszeres kormányzati pozícióval bírtak a skandináv államokban, Franciaországban, Nagy-Britanniában, Csehszlovákiában, Ausztráliában és Új-Zélandon. Az 1945 utáni rövid demokratikus időszakban a szociáldemokraták Magyarországon újra kormányra kerültek, de a kommunistákkal való kényszerfúziójuk miatt hamarosan gyakorlatilag ismét eltűntek, miközben nyugat-európai testvérpártjaik immár mindenütt megkerülhetetlen szerepet játszottak.

▪ KAPCSOLÓDÓ FEJEZETEK

1913 A Nők Választójogi Világszövetségének kongresszusa Budapesten
 1914 Az Osztrák–Magyar Monarchia hadüzenetével kitör a Nagy Háború
 1918 Az általános választójog bevezetése
 1919 A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása
 1948 A Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség konferenciája Budapesten
 1986 Nobel-díjat kap John C. Polanyi

▪ IRODALOM

Borsányi György: *Októbertől márciusig. Polgári demokrácia Magyarországon, 1918.* Budapest, 1988.
 Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története.* Budapest, 2018.
 Schlett István: *A szociáldemokrácia és a magyar társadalom 1914-ig.* Budapest, 1982.
 Varga Lajos: *Garami Ernő. Politikai életrajz.* Budapest, 1996.
 Varga Lajos (szerk.): *A magyar szociáldemokrácia kézikönyve.* Budapest, 1999.

Csunderlik Péter

| 1919

A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása

Az Oroszországban hatalomra kerülő kommunizmus kísértete
Közép-Európában

Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság részben az első világháborút követő közép- és kelet-európai forradalmi hullámba illeszkedett, részben a századelő során született baloldali modernizációs programok és programtöredékek radikális megvalósítási kísérleteként értékelhető. A mindössze 133 napig tartó – de óriási emlékeztörténeti jelentőségű – szocialista modernizációs kísérlet a proletárdiktatúrában csak eklektikusan realizálódhatott. A kommün szélsőjobboldali emlékezete előszeretettel állította be a proletárdiktatúra kikiáltását külföldön kiképzett és „guruló rubelekkel” megtámogatott bolsevik ügynökök puccsának, amely nem élvezte a magyar nép támogatását. Valójában Kun Bélának sosem kerültek volna hatalomra, ha nincs az első világháborús összeomlás, és az a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és – a spanyolnáthajárvány miatt – egészségügyi válság, amivel szemben a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány tehetetlennek bizonyult a sikeres őszirózsás forradalom után.

Az első világháború végén Közép-Európában egyszerre azonosíthatunk „pacifista”, „nemzeti”, „szocialista” és „parasztforradalmakat”, amelyek aránya változó volt a különböző országokban. Magyarországon az őszirózsás forradalom során hatalomra jutó pacifista polgári kormány konfliktusba került az elszakadni kívánó nemzetiségek nemzeti alapú, az üzemek szocializálását követelő, munkástanácsokat (vagyis magyarországi szovjeteket) alapító munkások szocialista forradalmával és az 1918 novemberében a vidéket lángra gyújtó, földosztást követelő parasztforradalommal. Nem meglepő, hogy kezdeti népszerűségét hamar felemészítve a Károlyi-rendszer hónapokon belül megbukott.

Ezt a hatványozott válsághelyzetet használták ki a bolsevikok, az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspártból 1903-ban kivált militáns, avangárd párt tagjai. A párt orosz, illetve magyar vezetője, Vlagyimir Iljics Lenin és Kun Béla sikerrel aknázták ki, hogy a szociáldemokrata politikusokkal szemben ők nem kompromittáltak magukat a háborús politika támogatásával, ami a II. Internacionálé csődjéhez és 1916-os széteséséhez vezetett. (Hogy helyét a III. Internacionálé, vagyis a bolsevik Komintern vegye át 1919-ben.) A világháborút osztályháborúba fordítani akaró Lenin nevét 1917-ig nem is ismerték Magyarországon, ám miután átvette a hatalmat Oroszországban, még vers is született róla: Pásztor Árpád volt az első magyar Lenin-óda írója, aki később klasszikus pálfordulással az első Tanácsköztársaság-ellenes regény, az 1919-es *Kelemenék* szerzőjeként híresült el.

Lenin a végét járó Osztrák–Magyar Monarchia forradalmasításának elősegítésére már 1918 nyarán Magyarországra küldött 40–50 egykori hadifogolyból lett bolsevik párttagot. Ennél ugyanakkor jóval nagyobb számban érkeztek haza

Szovjet-Oroszországból a közvetlenül nem beszervezett, de a bolsevik eszmétől „megfertőzött” hadifoglyok. A magyarországi pártalakításra csak 1918 októberében „érett meg a helyzet”, amelynek feladatát az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt 1918 márciusában alakult magyar csoportjának tagjai vállalták. A frontról visszatérő ezredorvosnak álcázott Kun Béla november 17-én érkezett meg Budapestre, ahol a korábban a(z) 1918 januárjában betiltott) Galilei Körben tevékenykedő Korvin Ottónak köszönhetően már egy szervezett csoport várta. Lenin zimmerwaldi kiáltványát is egy galileista, a Svájcban tanult Duczynska Ilona csempészte Magyarországra még 1917 folyamán. A Galilei Kör antimilitarista röplapjait e bolsevik kulcsdokumentum inspirálta.

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1918. november 24-i megalakulása után szinte közvetlenül már élesen támadta a Károlyi-kormányt, és különösen az abban szerepet vállaló szociáldemokratákat. Míg a szociáldemokraták 1918 novemberében „felfüggesztették az osztályharcot”, és a „polgári demokratikus” rendszert igyekeztek megszilárdítani, a kommunisták a proletárdiktatúra szükségességét hirdették. Az 1918 decemberében elindított *Vörös Újságban* emiatt a munkások elárulásával vádolták a „szocdemeket”. A szociáldemokraták végül úgy döntöttek, leszámolnak a kommunista politikusokkal, ezért 1919 februárjában letartóztatták őket, de ezzel csak fokozták népszerűségüket.

Amikor a Vix-jegyzék átadása után a Berinkey-kormány lemondásával tetőzött a válság, a szociáldemokraták már nem mertek egyedül kormányt alakítani. Károlyi Mihály köztársasági elnök háta mögött kiegyeztek a börtönben lévő kommunistákkal és 1919. március 21-én kikiáltották a proletárdiktatúrát. A két párt ekkor Magyarországi Szocialista Párt néven egyesült, neve 1919 júniusában Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjára változott.

A kommunisták és a szociáldemokraták közti ellentétek a pártegyesüléssel sem tűntek el. Utóbbiak mérséklő szerepet játszottak a proletárdiktatúra vezetésében – például az antiklerikális politikában vagy a terror kérdésében. A népbiztosságokon végül alapvetően a századelő óta született baloldali programtervezeteket igyekeztek megvalósítani azok az „osztályhatalomba” jutó fiatal értelmiségiek, felső és középvezetők, akik az olyan radikális műhelyekben iskoláztak, mint a Társadalomtudományi Társaság vagy a Galilei Kör. Jellemzően a fiatalabb galileisták voltak azok, akiket a radikálisabb megoldások vonzottak, így ők inkább a kommunista politikusokkal azonosultak.

Mivel tagjai közt a zsidó származásúak aránya meghaladta a 60%-ot, a Horthy-korszak antiszemita légkörében „zsidódiktatúraként” azonosították a proletárdiktatúrát. De a népbiztosoknak egy ateista és internacionalista politikai mozgalom tagjaiként nem volt zsidó identitása. Az, hogy a munkásmozgalomban nagy arányban vettek részt zsidók, sokkal inkább azzal magyarázható, hogy a megvalósult jogi emancipáció ellenére a zsidókat továbbra is diszkrimináció érte a mindennapokban. Az internacionalista mozgalom lehetőséget adott nekik, hogy elhagyják a „zsidóságuk” bélyegét – a különböző hátrányos helyzetű kisebbségek felülreprezentációja a munkáspártokban nemzetközi és általános jelenség.

Kun Béla az 1918-as szovjet-orosz alkotmányt – melynek másolata lett az 1919-es magyarországi – ismertető *Mi a Tanácsköztársaság?* című írásában foglalt állást a proletárdiktatúra és a tanácsokra épített államszervezet mellett. A kormányt oroszországi mintára Forradalmi Kormányzótanácsnak nevezték el. Bár a Forradalmi

Kormányzótanács tagjai a Magyarországi Tanácsköztársaságot az európai szovjet-koztársaságok szövetségének tagjaként képzelték el, egy Berlin központú, és végül utópiának bizonyuló „Szovjetunió” tagállamaként, nem mindenben követték az oroszországi bolsevikokat.

A Tanácsköztársaság kapcsolatát a külfölddel az 1914. november 1-jétől működő csepeli szikratávíró-állomás biztosította. A Forradalmi Kormányzótanács a hatalomátvétel másnapján nemzetközi felhívással adta hírül a magyarországi proletárdiktatúra kikiáltását, amelyben a világ proletárjait közös harcra hívta az imperializmus ellen. Március 23-án meg is érkezett a válasz, mégpedig az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusának német nyelvű üdvözlőleve formájában. Ekkor még a német volt a nemzetközi munkásmozgalom nyelve, Lenin és Kun is németül kommunikáltak egymással, és ezt a nyelvet a távírdában is ismerték. Komoly problémát okozott ugyanakkor, hogy Kun Béla miként tudja igazolni, hogy Lenin valóban a magyarországi Tanácsköztársaság vezetőjével beszélget a szikratávíróon. Kunnak végül fel kellett idéznie, miről diskurált utóljára Leninnel Moszkvában (a „parasztkérdésről”). Lenin ezzel egyúttal a földkérdés jelentőségére is felhívta Kun figyelmét, de szemlátomást hiába, hiszen a földprobléma megoldatlansága – a Móricz Zsigmond által is annyira várt földosztás elmaradása – hamarosan szerepet kapott a Tanácsköztársaság kezdeti támogatottságának radikális csökkenésében.

Ennél több segítség azonban nem érkezett a maga intervenció háborúját vívó Szovjet-Oroszországtól, hiába biztatott a *Jön az orosz testvér* című propaganda-kiadvány. Csak szovjet híradófilmek érkeztek Magyarországra: ezeket személyesen Szamuely Tibor hadügyi népbiztoshelyettes hozta el, aki május 18-án az ukrajnai Vinnicjába repült, hogy az ott harcoló szovjet Vörös Hadsereg vezetőivel tárgyaljon. Ezután Moszkvába vonatozott, ahol Lenin társaságában tekintette meg a május 25-i díszszemlét, és számolt be – eredménytelenül – a Tanácsköztársaság válságos helyzetéről.

Katonai támogatást a magyaroknak így csak a Vörös Hadseregbe jelentkező külföldi önkéntesek (1. számú nemzetközi ezred), illetve az az 1200 osztrák katona jelentett, akik 1919. április 3-án érkeztek Magyarországra (2. számú nemzetközi ezred) Leo Rothziegel vezetésével, aki április végén áldozatául is esett a románok elleni harcoknak.

Kun Béla sosem titkolta véleményét, mely szerint a magyarországi proletárdiktatúra egyedül nem maradhat fent hosszabb távon egy teljesen ellenséges környezetben. Ahogy maga mondta: „a Tanácsköztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra alapítottuk”.^{*} Ezek után két út kínálkozott az antantblokádból való kitörésre: ha a szomszédos országokban is szövetséges szovjetkoztársaságokat kiáltanak ki, illetve, ha a magyar Vörös Hadsereg egyesülni tud a szovjet-orosszal. Ausztria forradalmasítását, az osztrák kommunisták támogatását és felfegyverzését szolgálta volna az a 140 millió korona, amelyet a Tanácsköztársaság Bécsbe juttatott, és amelyet egy magyar ellenforradalmi csoport 1919. május 2-án ello-

^{*} Kun Béla: Beszéd a Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács ülésén (1919. április 19.). In: uő: *A Magyar Tanácsköztársaságról. Válogatott beszédek és írások*. Budapest, 1958. 174–178.

Lenin és Szamuely a moszkvai Vörös téren 1919. május 25-én. Forrás: MTI Fotó

pott a bankgassei magyar követségről. A pénz nem került elő, így Kunék akciója kudarcot vallott. Ráadásul háromhetes létezés után a Bajor Tanácsköztársaság is megbukott ugyanekkor, amelynek kikiáltáshoz épp a magyar kommün adott extra lökést a fellelkesült német kommunistáknak.

A kitörés célját szolgálta a Tanácsköztársaság északi hadjárata is. A Stromfeld Aurél vezette 1919. májusi–júniusi, a rövid életű Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltását eredményező felvidéki előretörést követően azonban Stromfeld lemondott, mert Kun Béla elfogadta Georges Clemenceau francia elnök békeajánlatát, és kiűrtette a visszaszerzett területeket. A románok azonban – a Clemenceau-paktumot figyelmen kívül hagyva – nem tették meg ugyanezt. A Stromfeld vezetése nélkül maradt, az önkéntes visszavonulás miatt demoralizálódott Vörös Hadsereg 1919. júliusi románok elleni tiszántúli offenzívája így hamar összeomlott, amit a Forradalmi Kormányzótanács lemondása követett. A Tanácsköztársaság bukásának tehát elsősorban katonapolitikai okai voltak, de az osztályellentétek, valamint a főváros és a vidék ellentétének kiéleződése miatt hosszabb távon amúgy se maradhatott volna fenn teljes külpolitikai elszigetelésben. Egy hamarosan világpolitikai tényezővé váló globális mozgalom helyi ágenseinek első hatalomátvétele tehát – meglehetősen ironikus módon – végül csak ráerősített a világháborút veszített ország izolációjára.

▪ KAPCSOLÓDÓ FEJEZETEK

1890 Megalapítják a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot

1914 Az Osztrák–Magyar Monarchia hadüzenetével kitör a Nagy Háború

1918 Pusztít a spanyolnátha
1918 Az általános választójog bevezetése
1919 Horthy Miklós belovagol a budapesti Gellért térre
1949 A Rajk-per
1986 Nobel-díjat kap John C. Polanyi

▪ IRODALOM

Borsányi György: *Kun Béla. Politikai életrajz*. Budapest, 1979.

Csunderlik Péter: *Radikálisok, szabadgondolkodók, ateisták. A Galilei Kör (1908–1919) története*. Budapest, 2017.

Egry Gábor (szerk.): *Kérdések és válaszok 1918–1919*. Budapest, 2018.

Hajdu Tibor: *Közép-Európa forradalma, 1917–1921*. Budapest, 1989.

Hatos Pál: *Roszfűük világforradalma. Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság története*. Budapest, 2021.

Varga Lajos: *Kényszerpályáról tévútra. Szociáldemokraták a Tanácsköztársaságban*. Budapest, 2019.

Csunderlik Péter

Köszönetnyilvánítás

A szerkesztők köszönetüket fejezik ki Darvasi Ferencnek az alapos szöveggondozásért, Csordás Domonkosnak az indiai, Mestyán Ádámnak az arab és perzsa, Szegedi Mónikának a tibeti, Vámos Péternek pedig a kínai és japán nevek és kifejezések magyar átírásában nyújtott segítségével.

* * *

Csunderlik Péter fejezeteinek írása során a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásában részesült.

Scheibner Tamás fejezete *Az 1956 utáni menekültválság és a magyar emigráns közösségek a hidegháború idején* című, NKFI-FK-1 135586 azonosító számú pályázat támogatásával készült.

Tófalvy Tamás fejezetének írása során a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásában részesült.

Varga Bálint szerzői és szerkesztői munkáját a Magyar Tudományos Akadémia Prémium Posztdoktori Programja támogatta.

Vargha Dóra fejezete az Európai Unió Horizon 2020 kutatási és innovációs programjában, az European Research Council (ERC) által finanszírozott 949639. számú projekt keretében készült.